

KAPITTEL 11

Når ungdom ruser seg

Ola Røed Bilgrei

Folkehelseinstituttet

Anders Bakken

NOVA, OsloMet – storbyuniversitetet

Willy Pedersen

Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo og
NOVA, OsloMet – storbyuniversitetet

Abstract: Traditionally, the use of cannabis has been associated with more deviance and psychosocial problems than the use of alcohol among adolescents in Norway. Drawing on national survey data, we present trends in the use of both substances since the early nineties and ask: Are cannabis users still characterized by more psychosocial problems compared to those who only drink alcohol? Moreover, how do young people evaluate the health harms associated with alcohol and cannabis use? We show that the use of alcohol declined rapidly after the turn of the millennium, while the use of cannabis currently seems to be on the rise. Immigration from non-European countries is associated with the reduction in alcohol use. However, adolescents with backgrounds from certain countries, particularly in the Middle East, combine alcohol abstinence with the use of cannabis. Overall, the cannabis users are more frequently involved in rule-breaking behaviour and have poorer mental health compared to those who only drink alcohol, although they are quite similar to alcohol users in terms of relations to friends, peers and school. We also find that the youngest adolescents rate cannabis as much more harmful than alcohol. However, by the age of 17–18, boys rate alcohol as slightly more harmful than cannabis. Finally, we discuss these findings in relation to the increasing digitalisation of young people's lives.

Keywords: adolescents, youth, alcohol, cannabis, digitalisation

Innledning

I løpet av ungdomstiden vil de fleste norske ungdommer ha prøvd alkohol. Bruken skjer som oftest sammen med jevnaldrende, i situasjoner der alkoholen kan fungere som «sosialt lim». Eksperimentering med alkohol kan også være en måte å utforske normer og regler på – i grensen mellom barndom og voksent liv. For mange er det å drikke alkohol en slags overgangsrite i et samfunn som ellers er fattig på slike riter. Siden de fleste foreldre selv bruker alkohol, oppleves ikke ungdoms begynnende bruk som særlig problematisk. Først når bruken starter svært tidlig eller blir for intens og hyppig, vil røde lys blinke (Pedersen, 2015, s. 55–94).

Med cannabis forholder det seg annerledes. Stoffet ble introdusert i Norge på slutten av 1960-tallet, og bruken er fortsatt ulovlig og kriminalisert her i landet. En rekke internasjonale studier viser at brukere av cannabis ofte har psykososiale problemer, og mye tyder på at bruken kan ha negative konsekvenser videre i livet (Fergusson & Boden, 2008; Halladay et al., 2020). En stor kvalitativ studie av norske brukere av cannabis viste dessuten at deres symboler, ritualer og narrativer effektivt markerte avstand til bærende normer og verdier i samfunnet (Sandberg, 2013). Alkohol er majoritetssamfunnets rusmiddel, også for ungdom, mens cannabis synes å ha opprettholdt en posisjon i ytterkanten av samfunnet. Dette preger også den norske cannabisdebatten, som er svært ulik den debatten vi har rundt alkohol (Skjælaaen, 2019).

Men er denne skarpe dikotomien fortsatt treffende? Hvor bruk av alkohol altså er akseptert og så å si forventet, mens cannabis koples til psykososiale problemer og avvik? Bruken av alkohol blant ungdom har nemlig falt markert etter årtusenskiftet, og dette har i alle fall i noen grad ført til at sammenhengen med psykososiale problemer har blitt sterkere (Pape & Rossow, 2020). Derimot har bruken av cannabis økt de siste årene (Bakken, 2019). Hele det narkotikapolitiske landskapet er dessuten i endring, med regulert og legal omsetning av cannabis i flere land samt endrede oppfatninger om de to stoffenes relative skadevirkninger. I en mye sitert studie som ble publisert i *Lancet*, ble alkohol rangert som det klart mest skadelige psykoaktive stoffet, mens cannabis ble vurdert som mye mindre farlig (Nutt et al., 2010). Alt dette kan tenkes å ha påvirket både oppfatningen om disse stoffene og farene som er forbundet med

dem, særlig i ungdomsgruppene. Det kan også ha hatt betydning for sammensetningen av brukergruppene.

Vi vil først beskrive trendene i alkoholberuselse og bruken av cannabis fra starten av 1990-tallet til slutten av 2010-tallet. Dernest vil vi sammenligne brukergruppene, mens vi spør: Er bruk av cannabis fortsatt knyttet til klarere risikofaktorer og større psykososiale belastninger enn det å drikke seg beruset? Hvordan vurderer ungdommene skadene ved de to rusmidlene? Hvilken rolle spiller deres digitale liv for slike vurderinger?

Alkohol og cannabis – de siste årenes utvikling

Bruken av alkohol har altså falt markert blant ungdom i Vest-Europa, Nord-Amerika og Australia siden årtusenskiftet (Pape et al., 2018). Særlig tydelig har dette vært blant de yngste ungdommene (Looze et al., 2015), og i perioden 2003 til 2015 var det nedgang i alkoholbruk blant skoleelever i alderen 15–16 år i hele 24 av 35 europeiske land (Kraus et al., 2016).

Det er lansert flere mulige forklaringer på hvorfor særlig yngre ungdommer drikker mindre enn før. Blant disse er forebyggende tiltak, innvandring, nye former for samhandling i familier og blant jevnaldrende, mer samvittighetsfulle tenåringer og introduksjonen av nye digitale teknologier (Pape et al., 2018; Raitasalo et al., 2018; Rogne et al., 2019; Rossow et al., 2020). Kvalitative studier har også forsøkt å gi mer utfyllende svar. I en norsk studie av ungdom i alderen 12–13 år beskrev deltakerne alkoholbruk som noe negativt, og drikking ble ofte sett i sammenheng med risiko for avhengighet (Sandberg & Skjælaaen, 2018). Samtidig beskrev de unge seg selv som for uansvarlige og umodne til å drikke, mens voksne på en helt annen måte ble fremstilt som i stand til å glede seg over alkohol uten å miste kontroll (Bakken et al., 2017). I en studie av norske tiendeklassinger fant man nokså komplekse motiver for at ungdom ville vente med å drikke: Mange hadde alkoholskeptiske normer, noen ønsket å opprettholde en form for selvkontroll som de trodde de kunne miste om de drakk, de var også redde for negativ eksponering på sosiale medier og for slik å pådra seg et dårlig rykte (Scheffels et al., 2020). Mye kan altså tyde på at alkohol nå veves inn i negative normer og bekymringer. Dette kan ha bidratt til at mange velger å vente med å drikke (Sandberg & Skjælaaen, 2018).

Parallelt med nedgangen i drikkingen har også ungdommers fritidsvaner endret seg, og de tilbringer stadig mer tid på digitale plattformer. Mange forskere var derfor tidlig ute med å lansere bruk av digitale medier som en mulig forklaring på nedgangen i alkoholbruk (Pape et al., 2018). Hypotesen var at behovet for fysiske møter reduseres, og at det dermed blir færre potensielle situasjoner for rusmiddelbruk. En ny studie understøtter delvis dette: Ungdom er mer hjemme, de er mer skole- og familieorienterte, og nedgangen i alkoholbruk knyttes særlig til at de er mindre sammen med venner på kveldstid (Rossow et al., 2020).

Likevel er det nok ikke ungdommenes digitale liv som alene er drivkraften bak reduksjonen i alkoholbruk (De Looze et al., 2019; Larm et al., 2019; Pape et al., 2018). En annen norsk studie viser snarere at jo mer tid tenåringer bruker på sosiale medier, noe som selvsagt er en viktig del av deres digitale liv, jo høyere er faktisk hyppigheten av beruselsesdrikking (Brunborg et al., 2017). Årsaken kan dels tenkes å være at innholdet de møter på sosiale medier kan være preget av alkoholbruk, og statusoppdateringer fra fester fremstiller gjerne alkohol på positive måter (Moreno et al., 2016; Moreno & Whitehill, 2014). Men en kan også tenke seg at sosiale medier som Snapchat, Instagram og TikTok knyttes til invitasjoner til fester hvor alkohol inngår. Dette kan ha blitt en del av den nye «infrastrukturen» rundt fyll og fest. Bruk av sosiale medier kan slik tenkes å bidra både til alkoholeksponering og til at alkohol fremstilles som del av populære ungdommers sosiale liv, noe som i sin tur kan gi økt alkohol- og cannabisbruk.

Sammenhengen mellom digitalt liv og rusmiddelbruk synes altså å være kompleks: På den ene siden er nok ungdom som holder seg mye hjemme, ofte «sosio-digitalt» aktive. Mange – særlig gutter – gamer, og de tar også del i andre nettbaserte aktiviteter (Li et al., 2017). De drikker kanskje mindre, og de bruker nok sjeldnere hasj. På den andre siden synes altså omfattende bruk av sosiale medier å være knyttet til økt bruk av både alkohol og cannabis (Meacham et al., 2018; Moreno et al., 2016).

Flere studier pekte allerede på 1990-tallet i retning av at bruken av cannabis hadde blitt «normalisert», definert gjennom økt tilgjengelighet og mer bruk, samt større kulturell aksept (Parker et al., 1998; Parker et al., 2002). Men flere forskere har seinere vært spørrende til hvor langt denne prosessen egentlig har kommet (Hathaway et al., 2011; Sandberg, 2012).

Noen har beskrevet en «differensiert normalisering», som innebærer at cannabisbruken er normalisert i enkelte ungdomsgrupper, men ikke blant ungdom flest (Shildrick, 2002). Samtidig *kan* en normaliseringsprosess tenkes å ha skutt fart de aller siste årene, parallelt med at cannabis har blitt legalisert i en rekke delstater i USA samt i Canada (Bennett et al., 2018). Kommersielle aktører på området har dannet grunnlaget for en stor cannabisøkonomi, preget av aggressiv markedsføring og lobbyvirksomhet, og ungdom som er eksponert for markedsføringen i sosiale medier, har større sannsynlighet for å bruke stoffet enn andre (D'Amico, 2018; Dai, 2017; Whitehill et al., 2020). Samtidig tyder mye på at ungdom vurderer cannabisbruk som mindre risikofylt enn tidligere. I en studie av norske studenter ble alkohol nylig vurdert som et rusmiddel som alt i alt er litt farligere enn cannabis (Pedersen et al., 2016). Dette er et bilde som bryter radikalt med hva en observerte for få år siden, hvor cannabis ble vurdert som mye mer skadelig enn alkohol (Skretting & Rise, 2011).

Også her i landet har nok den sosiokulturelle oppfatningen av cannabis endret seg de siste årene (Skjælaaen, 2019). Verden er blitt mindre, og impulsene kommer fra et mer globalisert og digitalisert samfunn. I årevis har marihuana vært en gjenganger i tv-serier og dokumentarfilmer fra store mediehus som HBO, VICE og Netflix. Mange kjenner klassikerne *Weeds* og *High Maintenance* samt nyere serier som *Bong Appétit*, *Weediquette* og *Disjointed*. Populærmusikken har på samme måte vært spekket med pro-cannabis tekster, ikke minst gjennom hiphop og rapp (Pawson & Kelly, 2014). På internett finnes det også en rekke kilder for å lære om bruk av cannabis, og det er gode muligheter for anonym kommunikasjon mellom brukerne (Manning, 2013). Slik kan risikovurderinger av stoffet endre seg (Murguía et al., 2007).

I en longitudinell kvalitativ studie av norsk skoleungdom fant man at de som eksperimenterte med cannabis, var inspirert av populærkulturen og internett (Bilgrei et al., 2021). Mange snakker altså om cannabis på nye måter, og de narkotikapolitiske endringene har dessuten vært store. Ledende internasjonale forskere har lenge beskrevet legalisering og streng regulering som den beste løsningen for cannabis (Rehm & Fischer, 2015). Alt kan tas som indikatorer på «normalisering» i en litt bredere betydning av begrepet. Nylig foreslo et regjeringsoppnevnt utvalg å

avkriminalisere bruk av alle illegale rusmidler, en reform som ville plassert Norge blant de narkotikapolitisk mest radikale landene i Europa (Rusreformutvalget, 2019). Hvordan passer disse overordnede fortellingene sammen med utviklingen i norske ungdommers rusmiddelbruk?

Problemstillinger

I dette kapittelet utforsker vi endringene i alkohol- og cannabisbruk de siste tretti årene. Vi avgrensner oss til elever fra videregående skole, bruker de mest omfattende datasettene som finnes om denne aldersgruppen, og spør: Er de som drikker seg beruset på alkohol mer «vanlige» enn de som bruker cannabis? Hvordan bedømmes de relative skadevirkningene av alkohol og cannabis? Hvilken rolle spiller ungdommenes digitale liv for slike vurderinger?

Data og metoder

Vi bruker data fra to store nasjonale undersøkelser av elever i videregående skole: *Ung i Norge* og *Ungdata*. I begge undersøkelsene finnes identiske målinger av ungdoms bruk av alkohol og cannabis. Ung i Norge var nasjonalt representative ungdomsundersøkelser som ble gjennomført på et stort utvalg skoler i årene 1992, 2002 og 2010. Ungdata er en oppfølging av dette arbeidet, gjennom lokale ungdomsundersøkelser som siden 2013 har blitt gjennomført på de fleste skoler i landet. Siden cannabisbruk har nokså lav utbredelse blant elever på ungdomstrinnet, er analysene avgrenset til elever i videregående skole, nærmere bestemt i de to første klassetrinnene (Vg1 og Vg2). Dette dreier seg hovedsakelig om aldersgruppa 16–18 år. Antall deltakere var ca. 11 000 fordelt på tre Ung-i-Norge-undersøkelser og rundt 170 000 fordelt på Ungdata-undersøkelser fra 2014 til 2020. Siden Ungdata gjennomføres i ulike kommuner, typisk med tre års mellomrom, bruker vi treårige gjennomsnitt, markert med «midtåret» i perioden, slik at for eksempel tallene for 2015 er fra årene 2014–16.

I den første figuren bruker vi data helt fra 1992 og frem til 2018 for å vise tidstrendene. Deretter belyser vi dagens brukere av alkohol og cannabis, og til det formålet benytter vi data fra de rundt 100 000 ungdommene fra Vg1 og Vg2 som deltok i Ungdata i årene 2018–20.

Variabler

Rusmiddelbruk ble kartlagt gjennom to spørsmål, hvor ungdommene ble spurt om hvor mange ganger de i løpet av det siste året hadde «drukket så mye at du følte deg beruset», og hvor mange ganger de hadde «brukt hasj eller marihuana». Vi skilte mellom ungdommer som ikke hadde slike erfaringer (ingen ganger siste år) og ungdommer som hadde det (en eller flere ganger). Svarene ble kombinert, slik at vi kunne skille mellom de som ikke hadde gjort noe av dette det siste året, de som kun hadde vært beruset på alkohol, de som kun hadde brukt cannabis, og de som både hadde brukt cannabis og vært beruset på alkohol.

For å analysere kjennetegn ved ungdommene trakk vi ut noen nøkkelindikatorer fra Ungdata knyttet til foreldre, venner, skole, regelbrudd, psykiske plager og bruk av dataspill og sosiale medier. *Fornøydhet med foreldrene* ble kartlagt gjennom et spørsmål om hvor fornøyd ungdommene er med foreldrene sine, hvor vi estimerte andelen som var veldig eller ganske fornøyd. *Fortrolig venn* identifiserer de som hadde minst én venn som de kan stole fullstendig på og betro seg til om alt mulig. *Skoletrivsel* omfatter de som var enige i følgende utsagn: «Jeg trives på skolen». *Regelbrudd* handler om hvor mange ganger ungdommene i løpet av det siste året hadde nasket i butikker, gjort hærverk, tagget samt skulket skolen, der vi skiller ut én gruppe som har begått mange av disse regelbruddene. *Psykiske plager* ble belyst ved spørsmål om ungdommene den siste uka hadde opplevd noe av dette: følt at alt er et slit, hatt søvnproblemer, følt deg ulykkelig, trist eller deprimert, følt håpløshet med tanke på fremtiden, følt deg stiv eller anspent, bekymret deg for mye om ting. De som i gjennomsnitt var «ganske mye plaget», ble kategorisert som å ha «mange psykiske plager». *Tid brukt til sosiale medier* ble kartlagt ved spørsmål om hvor lang tid ungdommene brukte på sosiale medier en gjennomsnittsdag, der vi skiller ut de som bruker to timer eller mer. Et tilsvarende spørsmål om *dataspill/TV-spill* ble brukt for å estimere andelen som brukte to timer eller mer på dataspill.

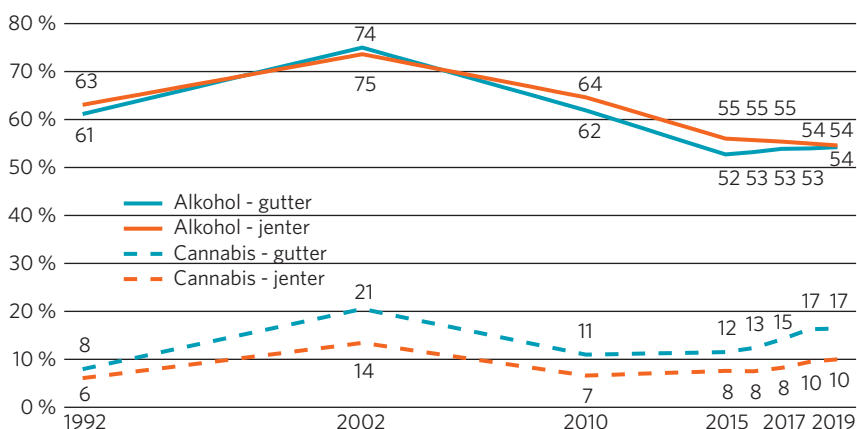
I analysene av kjennetegn ved rusmiddelbrukere skiller vi videre mellom ungdom med og uten innvandrerbakgrunn. I utvalget fra Ungdata har 16 prosent av ungdommene innvandrerbakgrunn, det vil si at de har to utenlandskfødte foreldre. Tallet samsvarer godt med SSBs befolkningstall fra årene 2018–20, som viser at 16,5 prosent av alle

personer i alderen 16–19 år hadde to foreldre født i utlandet (tall hentet fra Statistikkbanken, ssb.no).

De siste analysene handler om ungdoms oppfatninger om rusmidlenes helseskadelige virkninger. Ungdommene ble bedt om å svare på hvor farlig de tror det er for helsen deres å a) drikke alkohol og b) røyke hasj/marihuana. Vi skiller mellom de som oppga at det var «veldig» eller «ganske» helsefarlig, og de som mente det var «litt» eller «ikke» helsefarlig. Spørsmålene var i 2019 og 2020 med i 63 Ungdata-undersøkelser i fylkene Akershus, Rogaland, Hordaland, Trøndelag samt Møre og Romsdal.

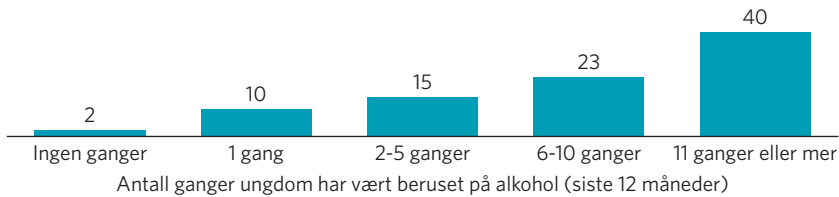
Resultater

Figur 1 viser at andelen som hadde drukket seg beruset på alkohol, steg fra starten av 1990-tallet til årtusensskiftet, deretter falt den markant frem til 2015, for så å holde seg stabil. Færre har brukt cannabis, men utviklingen har vært nokså lik den vi ser for alkohol de første to tiårene, med en økning på 1990-tallet og en fallende kurve frem til 2010. Fra 2015 ser vi imidlertid en tydelig økning for cannabis, selv om den ikke er like høy som på starten av 2000-tallet. Klart flere gutter enn jenter bruker cannabis, men kjønnsforskjellene i alkoholbruk er små. Nesten dobbelt så mange gutter (17 %) som jenter (10 %) hadde brukt cannabis mot slutten av 2010-tallet.

Figur 1. Trender for siste års (12 mnd.) alkoholberuselse og bruk av cannabis for gutter og jenter over perioden 1992 til 2019. Nasjonale tall for aldersgruppen 16–18 år. Prosent

Tar vi utgangspunkt i dagens bruksmønster, ser vi at det er en sterk sammenheng mellom alkoholberuselse og bruk av cannabis. Figur 2 viser at det bare er to prosent som har brukt cannabis blant dem som ikke har vært beruset siste 12 måneder, mens det er hele 40 prosent blant dem som har vært beruset mer enn 11 ganger. Den sterke sammenhengen mellom bruken av de to rusmidlene innebærer at det ikke er helt enkelt å belyse forskjellene mellom de to brukergruppene. Vi delte derfor utvalget i fire deler: (i) De som hverken har drukket seg beruset eller som har brukt cannabis (40 %), (ii) de som bare har drukket seg beruset (45 %), (iii) de som har gjort begge deler (14 %), og til slutt (iv) den lille gruppa som bare har brukt cannabis (1 %).

Figur 2. Prosentandel som har brukt cannabis etter hvor mange ganger ungdom har vært beruset på alkohol

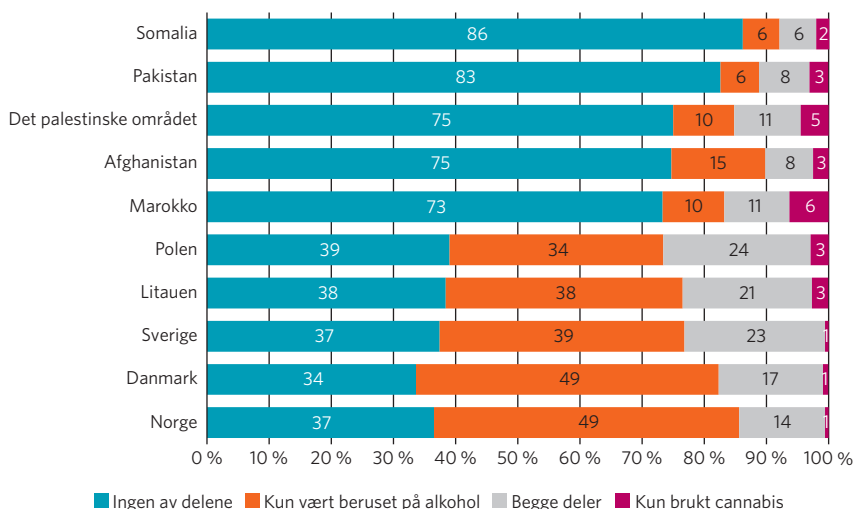
I Tabell 1 viser vi at innvandrerbakgrunn spiller en viktig rolle for rusmiddelbruken: Det er klart flere ungdommer med innvandrerbakgrunn som ikke har erfaringer med noen rusmidler. Men dette skyldes primært at det er mange som ikke har drukket seg beruset. Forskjellene er mindre i gruppe (iii), som både har opplevd beruselse og brukt cannabis. Det er

Tabell 1. 16-18-åringers erfaringer med bruk av alkohol og cannabis. Etter kjønn og innvandrerbakgrunn. Ungdata 2018-2020. Prosent

Erfaring med alkohol og cannabis	Gutter uten innvandrerbakgrunn	Jenter uten innvandrerbakgrunn	Gutter med innvandrerbakgrunn	Jenter med innvandrerbakgrunn	Totalt
Ingen av delene	37,8	35,2	59,2	65,3	40,4
Kun beruset på alkohol	43,9	53,9	22,3	23,2	45,1
Begge deler	17,4	10,5	15,2	10,1	13,6
Kun bruk cannabis	0,9	0,3	3,3	1,4	0,9
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N =	37 704	40 841	6 984	7 137	92 666

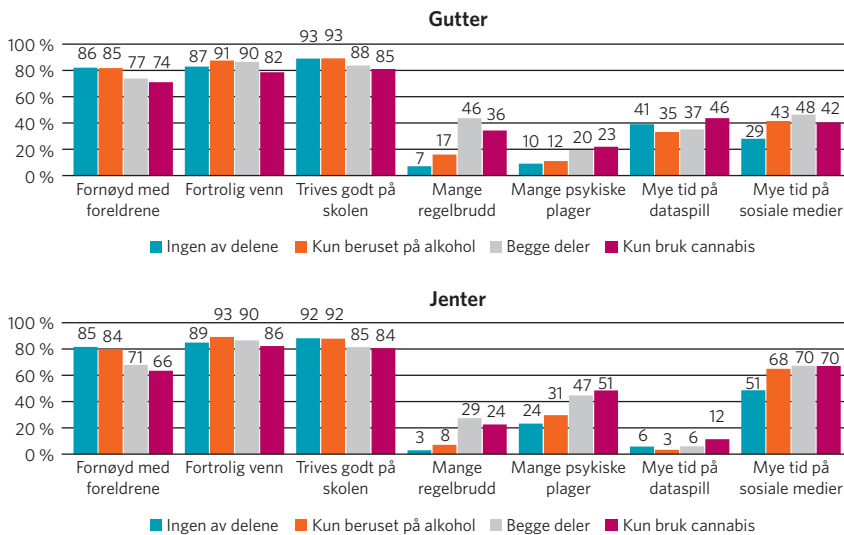
faktisk litt flere med innvandrerbakgrunn i den lille gruppa som bare har brukt cannabis. Hva kan dette komme av?

I Figur 3 har vi trukket ut noen av gruppene. Det slående er for det første hvordan ungdom med foreldre fra land som ligger geografisk nær Norge – som Sverige og Danmark, samt Litauen og Polen – har bruksmønstre som minner om mønsteret til majoriteten av ungdommene, med få avholdende og en god del som har brukt både alkohol og cannabis, mens det er få som bare har brukt cannabis. Tilsvarende er det svært mange avholdende blant unge med bakgrunn fra land som Marokko, Det palestinske området, Pakistan, Afghanistan og Somalia. Samtidig har denne siste gruppa av land, relativt sett, nokså mange som bare har brukt cannabis. Fellestrekket ved disse landene er islam, som har et strengt forbud mot alkoholbruk, kombinert med en lokal tradisjon for bruk av cannabis. Dette er mest tydelig i Marokko, som både er muslimsk og en av verdens største produsenter av cannabis (Chouvy & Afsahi, 2014). Ungdommene med foreldre herfra er på topp i gruppa som bare har brukt cannabis (6 %). Ungdom med bakgrunn fra det muslimske Somalia er et interessant unntak. De ligger helt på topp i andelen som ikke har brukt noen av rusmidlene (86 %), og det er heller ikke mange (2 %) som bare har brukt cannabis. Det kan skyldes at khat er svært utbredt i landet, mens bruken av cannabis er lavere (Gebissa, 2010).

Figur 3. Bruk av rusmidler blant ungdom med foreldre født i ulike land. Ungdata 2018–2020.

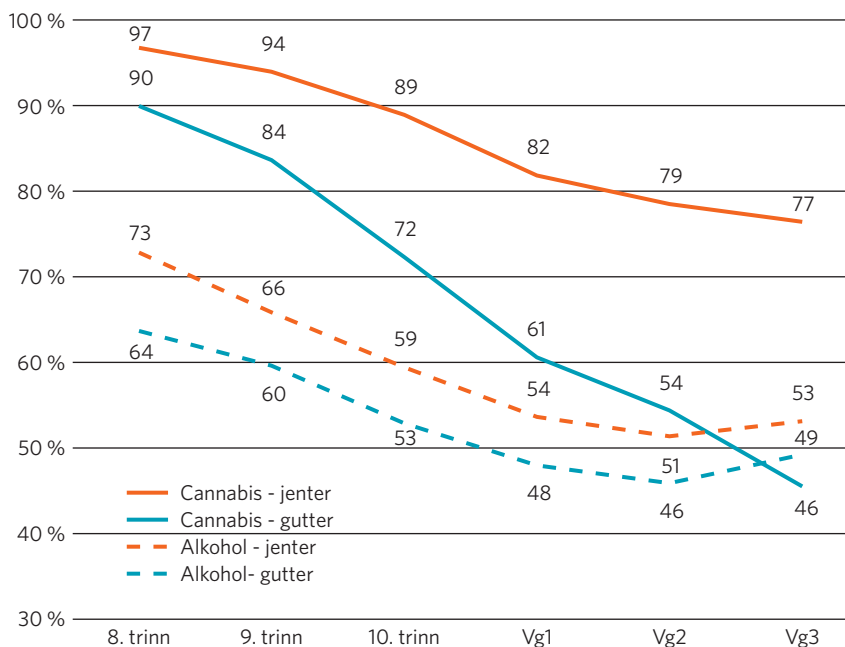
I Figur 4 viser vi de ulike brukergruppens relasjon til foreldre, venner og skole, samt mental helse, regelbrudd og digital fritid. Vi ser en tendens til at de som har brukt cannabis, kommer dårligere ut enn de andre, men sammenhengene er ikke sterke for de første tre variablene. Den tydeligste forskjellen viser seg med hensyn til regelbrudd og psykisk helse. Her kommer brukerne av cannabis klart dårligere ut. Hva så med digitalt liv? Det er små forskjeller i gruppene når det gjelder dataspill, mens både alkoholberuselse og bruk av cannabis er mye mer utbredt blant dem som er mest aktive på sosiale medier. Gjennomgående er sammenhengene nokså like for gutter og jenter, selv om gutter i større grad enn jenter er involvert i regelbrudd, mens jenter rapporterer om mer psykiske plager. Gutter bruker mye mer tid på dataspill, mens jentene er mer aktive på sosiale medier.

Figur 4. Kjennetegn ved gutter og jenter avhengig av om de har brukt cannabis og/eller drukket seg beruset på alkohol siste år. Nasjonalt utvalg av elever i videregående opplæring ($N_{\text{gutter}} = 50\,568$, $N_{\text{jenter}} = 50\,990$).

Hvordan bedømmer ungdom helseskadene ved bruk av alkohol og cannabis? I Figur 5 har vi tatt med alle elevene fra 8. klasse til Vg3. Felles for begge rusmidlene er at flere blant de yngste enn blant de eldste vurderer stoffene som helseskadelige. Jo eldre ungdommene blir, jo mindre

helseskadelige vurderer de begge stoffene, men holdningene til cannabis endrer seg langt mer enn holdningene til alkohol. Nesten alle på 8. trinn (97 % av jentene og 90 % av guttene) mener at cannabis er helsefarlig. Mot slutten av tenårene mener 77 prosent av jentene og 46 prosent av guttene det samme. Alkohol vurderes gjennomgående som mindre skadelig enn cannabis. Men det er ett unntak: på Vg3 er det noen flere av guttene som mener alkohol er helseskadelig (49 %) enn som mener det samme om cannabis (46 %).

Figur 5. Prosentandel gutter og jenter på ulike klassetrinn som mener at det er helseskadelig å drikke alkohol og å røyke hasj eller marihuana. Elever i ungdomsskolen og videregående opplæring fra 63 kommuner i 2019 og 2020 ($N_{\text{gutter}} = 30\,652$, $N_{\text{jenter}} = 32\,029$).

Diskusjon

Vi har dokumentert at andelen som har drukket seg beruset, økte fra starten av 1990-tallet og frem til 2002, etterfulgt av en markant nedgang som så stabiliserte seg frem til slutten av 2010-tallet. Bruken av cannabis er lavere, men økte på 1990-tallet og frem til 2002, før den også falt utover på 2000-tallet. Til forskjell fra alkoholbruken har bruken av cannabis

imidlertid økt etter 2015, særlig blant guttene. Alkoholbruken blant norsk ungdom synes altså å være rekordlav, mens bruken av cannabis øker. Hvordan kan vi forklare disse endringene? Er det store forskjeller mellom brukergruppene?

En forklaring kunne vært at ungdom velger bort alkohol til fordel for cannabis, men lite tyder på at det er tilfellet. Det er få som bare røyker cannabis, uten å ha vært beruset på alkohol. Det er snarere en sterk sammenheng mellom bruken av de to rusmidlene. Tidligere forskning har dokumentert at mange ungdommer bruker cannabis og alkohol ved samme anledninger (Pape et al., 2009), og alt tyder på at cannabis supplerer bruken av alkohol, snarere enn å erstatte den (Bye & Skretting, 2015). Det slående unntaket i våre funn er enkelte ungdommer med innvandrerbakgrunn: Hovedbildet er at denne gruppa bruker mye mindre alkohol enn andre, men bruken av cannabis er ikke så mye lavere. Det er en svært liten gruppe som bare har brukt cannabis, og her er unge med innvandrerungdom betydelig overrepresentert. Men både landbakgrunn og religiøs tilhørighet spiller en viktig rolle: Ungdom med bakgrunn fra enkelte muslimske land utgjør den klart høyeste andelen av dem som ikke drikker alkohol, men de er også i flertall blant dem som bare bruker cannabis. Den siste gruppa er størst i de landene hvor en også har tradisjon for bruk av cannabis, som Marokko.

Hva kjennetegner ellers de ulike brukergruppene? Er cannabisbruk fortsatt forbundet med flere risikofaktorer, nå som bruken ser ut til å øke? Det underliggende premisset for en slik antakelse er at kjennetegn ved brukergruppene endrer seg i takt med omfanget av bruken. Sammenhengen mellom alkoholbruk, kriminalitet og skoleproblemer ble svakere da norske ungdommers alkoholbruk økte på 1990-tallet (Pape et al., 2008). Det var «vanlig» ungdom som bidro til at alkoholbruken gikk opp. Tilsvarende kan man se fra tobakksfeltet, der sammenhengen med psykiske lidelser ble sterkere da det ble færre røykere (Talati et al., 2016). Brukerne synes altså ofte å bli mer avvikende når bruken faller, mens det motsatte skjer når den øker. Hva har skjedd med norsk ungdom som bruker cannabis?

Våre funn fra slutten av 2010-tallet viser at de som har brukt cannabis, har dårligere psykisk helse enn annen ungdom, og de begår mange

flere regelbrudd. De har også litt dårligere relasjoner til foreldre, venner og skole, selv om sammenhengene her er svakere. Det er derfor lite som tyder på at den økende cannabisbruken foregår blant ellers veltilpasset ungdom. Dette sammenfaller med andre studier, som viser at cannabisbrukere ikke er mindre preget av psykososiale risikofaktorer, selv om bruken nå er økende (Pape & Rossow, 2020; Pedersen et al., 2019).

Derimot synes funnene å være litt annerledes når det gjelder ungdommenes vurdering av de relative skadevirkningene ved alkohol og cannabis. Blant de yngste ungdommene vurderer nesten alle cannabis som svært helseskadelig, men ved utgangen av videregående er det under halvparten av guttene som støtter en slik påstand. Vurderingene endrer seg også for jentene, men ikke like radikalt. De fleste vurderer skadene ved alkoholbruk som mindre skadelige enn dem som knyttes til cannabis. Likevel skjer det noe fra Vg2 til Vg3. Det blir flere som vurderer bruk av alkohol som skadelig. Mest interessant er kanskje at det er flere gutter i Vg3 som vurderer alkohol som svært skadelig for helsen enn hva tilfellet er for cannabis. Lignende funn er gjort i andre norske studier (Burdzovic Andreas & Bretteville-Jensen, 2017; Pedersen & Von Soest, 2015). Hva kan denne utviklingen skyldes?

Cannabis har nå åpenbart en annen posisjon i samfunnet enn tidligere. Normene rundt bruken har endret seg, og stoffets strafferettslige posisjon er i endring i mange land (Skjælaaen, 2019). Samtidig er informasjonskildene lettere tilgjengelig på internett, og måten bruken portretteres på i populærkulturen, kan antyde en «normalisering» i en litt bredere betydning av begrepet. Vi har vist at både alkoholberuselse og bruk av cannabis er mer utbredt blant dem som er mest aktive på sosiale medier. Lignende funn er vist i andre norske og internasjonale studier (Brunborg et al., 2017; Moreno & Whitehill, 2016). Det kan skyldes at de som bruker tid på sosiale medier, har et mer intenst sosialt liv også utenfor skjermen, men det kan også bety at deres digitale liv gir alternativ kunnskap om risikoen knyttet til de ulike rusmidlene.

Ungdom søker seg i økende grad til internett for informasjon om rusmiddelbruk (Eurobarometer, 2008). Dette er nytt. Tradisjonelt har kommunikasjonen om rusmidler foregått ovenfra–ned, og helsemyndigheter, politi og påtalemyndigheter har dominert (Irwin & Fry, 2007). Mange

mener at den offentlige kommunikasjonen om cannabis lenge var panikkartet og basert på sviktende kunnskapsgrunnlag (Skjælaaen, 2019). Utviklingen i den digitale teknologien har imidlertid gitt lett tilgjengelige kilder til kunnskap, der synet på risiko og skade ved bruk av rusmidler ofte står i kontrast til kunnskapen som tilbys av offisielle kilder (Tackett-Gibson, 2008). Denne bruken av internett har nok også dannet grobunn for skepsis til gjeldende rusmiddelpolitikk (Duxbury, 2015; Maddox et al., 2016). De endrede risikovurderingene av ulike rusmidler vi ser blant norsk ungdom, kan være et resultat av slike nye og globaliserte kommunikasjonsmønstre. Det er sående hvordan den mest siterte artikkelen om skader ved rusmiddelbruk fra det siste tiåret, *Lancet*-artikkelen vi refererte til over (Nutt et al., 2010), betoner de store skadevirkningene ved alkohol, mens cannabis bedømmes som mindre skadelig. Blant de eldste ungdommene ser vi et mønster som kan være et svakt ekko av denne vurderingen.

Konklusjonen er at det fortsatt er forskjeller mellom ungdom som bare drikker seg beruset på alkohol, og de som også bruker cannabis. Brukerne av cannabis har klart dårligere psykisk helse, og de begår flere regelbrudd. Men vi ser tegn på normalisering av cannabisbruk i en litt bredere forstand av begrepet – ved at de eldre ungdommene vurderer cannabis som mindre farlig enn de nok gjorde tidligere. En slik utvikling kan knyttes til endringer i det normative klimaet og legaliseringen av cannabis i flere land. Dessuten bidrar populærkulturen og den digitale delen av ungdommenes liv til nye fortellinger om bruk av cannabis. Trendene i norske ungdommers rusmiddelbruk er derfor ikke bare påvirket av lokale forhold. De må også ses i sammenheng med utviklingen av de globale kommunikasjonsplattformene. Digitale medier påvirker hvordan ungdom lever sitt liv, hvordan de innhenter informasjon, og hva de gjør når de er sammen. Dette har også betydning for bruk av rusmidler og for hvordan ungdom vurderer de potensielle skadene som følger med dem.

Litteratur

- Bakken, A. (2019). *Ungdata. Nasjonale resultater 2019* (NOVA Rapport 9/19). NOVA. <https://hdl.handle.net/20.500.12199/2252>
- Bakken, S. A., Sandøy, T. A., & Sandberg, S. (2017). Social identity and alcohol in young adolescence: The perceived difference between youthful and adult

- drinking. *Journal of Youth Studies*, 20(10), 1380–1395. <https://doi.org/10.1080/13676261.2017.1333585>
- Bennett, E. A., Bostrom, M., Micheletti, M., & Oosterveer, P. (2018). Prohibition, legalization, and political consumerism: Insights from the US and Canadian cannabis markets. *The Oxford handbook of political consumerism*. Oxford University Press.
- Bilgrei, O. R., Buvik, K., Tokle, R., & Scheffels, J. (2021). Cannabis, youth and social identity: The evolving meaning of cannabis use in adolescence. *Journal of Youth Studies*. <https://doi.org/10.1080/13676261.2021.1948513>
- Brunborg, G. S., Andreas, J. B., & Kvaavik, E. (2017). Social media use and episodic heavy drinking among adolescents. *Psychological Reports*, 120(3), 475–490. <https://doi.org/10.1177/0033294117697090>
- Burdzovic Andreas, J., & Bretteville-Jensen, A. L. (2017). Ready, willing, and able: The role of cannabis use opportunities in understanding adolescent cannabis use. *Addiction*, 112(11), 1973–1982. <https://doi.org/10.1111/add.13901>
- Bye, E. K., & Skretting, A. (2015). *ESPAD: Bruk av rusmidler og tobakk blant 15- og 16-åringer*. Resultater fra ESPAD 1995–2015. Folkehelseinstituttet.
- Chouvy, P.-A., & Afsahi, K. (2014). Hashish revival in Morocco. *International Journal of Drug Policy*, 25(3), 416–423. <https://doi.org/10.1016/j.drugpo.2014.01.001>
- D'Amico, E. J., Rodriguez, A., Tucker, J. S., Pedersen, E. R., & Shih, R. A. (2018). Planting the seed for marijuana use: Changes in exposure to medical marijuana advertising and subsequent adolescent marijuana use, cognitions, and consequences over seven years. *Drug and Alcohol Dependence*, 188, 385–391. <https://doi.org/10.1016/j.drugalcdep.2018.03.031>
- Dai, H. (2017). Exposure to advertisements and marijuana use among US adolescents. *Preventing Chronic Disease*, 14. <http://dx.doi.org/10.5888/pcd14.170253>
- De Looze, M., van Dorsselaer, S., Stevens, G., Boniel-Nissim, M., Vieno, A., & Van den Eijnden, R. (2019). The decline in adolescent substance use across Europe and North America in the early twenty-first century: A result of the digital revolution? *International Journal of Public Health*, 64(2), 229–240. <https://doi.org/10.1007/s00038-018-1182-7>
- Duxbury, S. W. (2015). Information creation on online drug forums: How drug use becomes moral on the margins of science. *Current Sociology*, 66(3), 431–448. <https://doi.org/10.1177/0011392115596055>
- Eurobarometer. (2008). Young people and drugs. http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/flash/fl_401_en.pdf
- Fergusson, D. M., & Boden, J. M. (2008). Cannabis use and later life outcomes. *Addiction*, 103(6), 969–976. <https://doi.org/10.1111/j.1360-0443.2008.02221.x>
- Gebissa, E. (2010). Khat in the Horn of Africa: Historical perspectives and current trends. *Journal of ethnopharmacology*, 132(3), 607–614. <https://doi.org/10.1016/j.jep.2010.01.063>

- Halladay, J. E., Mackillop, J., Munn, C., Jack, S. M., & Georgiades, K. (2020). Cannabis use as a risk factor for depression, anxiety, and suicidality: Epidemiological associations and implications for nurses. *Journal of Addictions Nursing*, 31(2), 92–101. <https://doi.org/10.1097/JAN.0000000000000334>
- Hathaway, A. D., Comeau, N. C., & Erickson, P. G. (2011). Cannabis normalization and stigma: Contemporary practices of moral regulation. *Criminology & Criminal Justice*, 11(5), 451–469. <https://doi.org/10.1177/1748895811415345>
- Irwin, K. S., & Fry, C. L. (2007). Strengthening drug policy and practice through ethics engagement: An old challenge for a new harm reduction. *International Journal of Drug Policy*, 18(2), 75–83. <https://doi.org/10.1016/j.drugpo.2006.12.002>
- Kraus, L., Guttormsson, U., Leifman, H., Arpa, S., Molinaro, S., Monshouwer, K., Hibell, B., Kraus, L., Guttormsson, U., Leifman, H., Arpa, S., Molinaro, S., Monshouwer, K., Hibell, B. (2016). ESPAD report 2015: Results from the European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs. Publications Office of the European Union: European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction.
- Larm, P., Raninen, J., Åslund, C., Svensson, J., & Nilsson, K. W. (2019). The increased trend of non-drinking alcohol among adolescents: What role do internet activities have? *European Journal of Public Health*, 29(1), 27–32. <https://doi.org/10.1093/eurpub/cky168>
- Li, S., Hietajärvi, L., Palonen, T., Salmela-Aro, K., & Hakkarainen, K. (2017). Adolescents' social networks: Exploring different patterns of socio-digital participation. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 61(3), 255–274. <https://doi.org/10.1080/00313831.2015.1120236>
- Looze, M. d., Raaijmakers, Q., Bogt, T. t., Bendtsen, P., Bendtsen, P., Farhat, T., Ferreira, M., Godeau, E., Kuntsche, E., Molcho, M., Pfortner, T.-K., Simons-Morton, B., Vieno, A., Vollebergh, W. & Pickett, W. (2015). Decreases in adolescent weekly alcohol use in Europe and North America: Evidence from 28 countries from 2002 to 2010. *The European Journal of Public Health*, 25(2), 69–72. <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckv031>
- Maddox, A., Barratt, M. J., Allen, M., & Lenton, S. (2016). Constructive activism in the dark web: Cryptomarkets and illicit drugs in the digital «demimonde». *Information, Communication & Society*, 19(1), 111–126. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2015.1093531>
- Manning, P. (2013). YouTube, «drug videos» and drugs education. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 20(2), 120–130. <https://doi.org/10.3109/09687637.2012.704435>
- Meacham, M. C., Paul, M. J., & Ramo, D. E. (2018). Understanding emerging forms of cannabis use through an online cannabis community: An analysis of relative

- post volume and subjective highness ratings. *Drug and Alcohol Dependence*, 188, 364–369. <https://doi.org/10.1016/j.drugalcdep.2018.03.041>
- Moreno, M. A., D'Angelo, J., & Whitehill, J. (2016). Social media and alcohol: Summary of research, intervention ideas and future study directions. *Media and Communication*, 4(3), 50–59. <https://doi.org/10.17645/mac.v4i3.529>
- Moreno, M. A., & Whitehill, J. M. (2014). Influence of social media on alcohol use in adolescents and young adults. *Alcohol Research: Current Reviews*, 36(1), 91.
- Moreno, M. A., & Whitehill, J. M. (2016). # Wasted: The intersection of substance use behaviors and social media in adolescents and young adults. *Current Opinion in Psychology*, 9, 72–76. <https://doi.org/10.1016/j.copsy.2015.10.022>
- Murguía, E., Tackett-Gibson, M., & Lessem, A. (2007). *Real Drugs in a Virtual World: Drug Discourse and Community Online*. Lexington Books.
- Nutt, D. J., King, L. A., & Phillips, L. D. (2010). Drug harms in the UK: A multicriteria decision analysis. *The Lancet*, 376(9752), 1558–1565. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(10\)61462-6](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(10)61462-6)
- Pape, H., & Rossow, I. (2020). Less adolescent alcohol and cannabis use: More deviant user groups? *Drug and Alcohol Review*. <https://doi.org/10.1111/dar.13146>
- Pape, H., Rossow, I., & Brunborg, G. S. (2018). Adolescents drink less: How, who and why? A review of the recent research literature. *Drug and Alcohol Review*, 37(S1), 98–114. <https://doi.org/10.1111/dar.12695>
- Pape, H., Rossow, I., & Storrø, E. E. (2008). Wetter and Better? Changes in Associations between Drunkenness and Other Problem Behaviors among Norwegian Youth. *European Addiction Research*, 14(2), 61–70. <https://doi.org/10.1159/000113720>
- Pape, H., Rossow, I., & Storrø, E. E. (2009). Under double influence: Assessment of simultaneous alcohol and cannabis use in general youth populations. *Drug and Alcohol Dependence*, 101(1–2), 69–73. <https://doi.org/10.1016/j.drugalcdep.2008.11.002>
- Parker, H., Aldridge, J., & Measham, F. (1998). *Illegal leisure: The normalization of adolescent recreational drug use*. Routledge.
- Parker, H., Williams, L., & Aldridge, J. (2002). The normalization of «sensible» recreational drug use: Further evidence from the North West England longitudinal study. *Sociology*, 36(4), 941–964. <https://doi.org/10.1177/003803850203600408>
- Pawson, M., & Kelly, B. C. (2014). Consumption and community: The subcultural contexts of disparate marijuana practices in jam band and hip-hop scenes. *Deviant behavior*, 35(5), 347–363. <https://doi.org/10.1080/01639625.2013.848127>
- Pedersen, W. (2015). *Bittersøtt: Nye perspektiver på rus og rusmidler*. Universitetsforlaget.

- Pedersen, W., Bakken, A., & von Soest, T. (2019). Mer bruk av cannabis blant Oslo-ungdom: Hvem er i risikozonen? *Norsk sosiologisk tidsskrift*, 3(06), 457–471. <https://doi.org/10.18261/issn.2535-2512-2019-06-06>
- Pedersen, W., Fjær, E. G., Gray, P., & Soest, T. v. (2016). Perceptions of harms associated with tobacco, alcohol, and cannabis among students from the UK and Norway. *Contemporary Drug Problems*, 43(1), 47–61. <https://doi.org/10.1177/0091450916638578>
- Pedersen, W., & Von Soest, T. (2015). Which substance is most dangerous? Perceived harm ratings among students in urban and rural Norway. *Scandinavian Journal of Public Health*, 43(4), 385–392. <https://doi.org/10.1177/1403494815576267>
- Raitasalo, K., Simonen, J., Tigerstedt, C., Mäkelä, P., & Tapanainen, H. (2018). What is going on in underage drinking? Reflections on Finnish European school survey project on alcohol and other drugs data 1999–2015. *Drug and Alcohol Review*, 37(S1), 76–84. <https://doi.org/10.1111/dar.12697>
- Rehm, J., & Fischer, B. (2015). Cannabis legalization with strict regulation, the overall superior policy option for public health. *Clinical Pharmacology & Therapeutics*, 97(6), 541–544. <https://doi.org/10.1002/cpt.93>
- Rogne, A. F., Pedersen, W., & Bakken, A. (2019). Immigration and the decline in adolescent binge drinking. *Drug and Alcohol Dependence*, 203, 35–43. <https://doi.org/10.1016/j.drugalcdep.2019.05.031>
- Rossow, I., Pape, H., & Torgersen, L. (2020). Decline in adolescent drinking: Some possible explanations. *Drug and Alcohol Review*. <https://doi.org/10.1111/dar.13132>
- Rusreformutvalget. (2019). *Rusreform – fra straff til hjelp*. Helse- og omsorgsdepartementet.
- Sandberg, S. (2012). Is cannabis use normalized, celebrated or neutralized? Analysing talk as action. *Addiction Research & Theory*, 20(5), 372–381. <https://doi.org/10.3109/16066359.2011.638147>
- Sandberg, S. (2013). Cannabis culture: A stable subculture in a changing world. *Criminology & Criminal Justice*, 13(1), 63–79. <https://doi.org/10.1177/1748895812445620>
- Sandberg, S., & Skjælaaen, Ø. (2018). «Shoes on your hands»: Perceptions of alcohol among young adolescents in Norway. *Drugs: Education, prevention and policy*, 25(6), 449–456. <https://doi.org/10.1080/09687637.2017.1335690>
- Scheffels, J., Buvik, K., Tokle, R., & Rossow, I. (2020). Normalisation of non-drinking? 15–16-year-olds' accounts of refraining from alcohol. *Drug and Alcohol Review*. <https://doi.org/10.1111/dar.13084>
- Schildrick, T. (2002). Young people, illicit drug use and the question of normalization. *Journal of Youth Studies*, 5(1), 35–48. <https://doi.org/10.1080/13676260120111751>
- Skjælaaen, Ø. (2019). Den norske cannabisdebatten. I A. L. Bretteville-Jensen & J. G. Bramness (Red.), *Cannabisboka* (s. 14–30). Universitetsforlaget.

- Skretting, A., & Rise, J. (2011). *How dangerous are dangerous substances? Has the population's perceptions changed?* Norwegian Institute for Alcohol and Drugs.
- Tackett-Gibson, M. (2008). Constructions of Risk and Harm in Online Discussions of Ketamine Use. *Addiction Research & Theory*, 16(3), 245–257. <https://doi.org/10.1080/16066350801983699>
- Talati, A., Keyes, K., & Hasin, D. (2016). Changing relationships between smoking and psychiatric disorders across twentieth century birth cohorts: clinical and research implications. *Molecular Psychiatry*, 21(4), 464. <https://doi.org/10.1038/mp.2015.224>
- Whitehill, J. M., Trangenstein, P. J., Jenkins, M. C., Jernigan, D. H., & Moreno, M. A. (2020). Exposure to cannabis marketing in social and traditional media and past-year use among adolescents in states with legal retail cannabis. *Journal of Adolescent Health*, 66(2), 247–254. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2019.08.024>